

Obrazlı politoloji düşüncə sahibi olan Qulu Məhərrəmlinin publisistika (əsən siyasi publisistika) yaradıcılığının bəzi özlü-xətas xüsusiyyətləri var ki, bu barədə bir-iki kəlmə mövzusunun şərhindən əvvəl demək yerinə düşərdi. Əvvəla, düşüncə müstəvisinə çəkdiyimiz yazılarında da görüldüyü kimi müəllif siyasi-publisistik qeydlərini sadəcə politoloji şərhlər kimi təqdim etmir, o, publisistik yazılarına ciddi yaradıcılıq məhsulu kimi yanaşır. Ona görə də onun təhlilə çəkdiyimiz siyasi-publisistik əsərləri bir zaman üçün deyil, ümumi düşüncə xəzinəsinə əbədi daxil olan əsərlərdir. O, publisistik əsərlərini xüsusi bir şirindiliklə qələmə alır. Ayrı-ayrı faktların mənalandırılmasında canlı xalq təfəkküründən gələn fəlsəfi ümumiləşdirmələrlə yanaşı məsələyə yumorlu baxışla, hətta yeri gəldikdə güclü ironik münasibətlə aydınlıq gətirir. Müəyyən məqamlarda oxucunu darıxdıra biləcək siyasi terminlərin darıxdırıcılıq yükünü götürmək üçün müəyyən bədii vasitələrdən də yararlanır. Ona görə də biz Qulu Məhərrəmlinin siyasi məzmunlu məqalələrini maraqla oxuyuruq və demək, bu əsərlər oxucu üçün həm də düşüncəni zənginləşdirmək mənbəyi olur. İkincisi, Qulu Məhərrəmlinin publisistikasının tarixi-xronoloji ardıcılığı onun dünyanın siyasi və iqtisadi düşüncəsinin müəyyən məntiqi baxışı ilə fərqlənir. Sanki bir yazı özündən əvvəlki yazının davamıdır. Beləliklə, yazılar daxil-məntiqi bağlılıqla cəncirvari reaksiya effekti yaradır.

Əli Rza XƏLƏFLİ

bilməməsi isə əslində onların da kifayət qədər məlumatlı olduğuna dəlalət edir. Azərbaycan hökuməti İrana nota verdi. İndi Qulu Məhərrəmlinin vaxtı ilə yazdığı həqiqət mənzərəsi öz nəticəsini göstərir. O vaxt İslam konfransı təşkilatının Tehranda toplantısının nəticəsi kimi qəbul edilən sənədlərin müəkkəbi qurumamış İran Afında Ermənistan və Yunanıstanla birgə yeni sazişlərlə razılığa gəlir. Qulu Məhərrəmlinin artıq tarixə həkk olunmuş bu faktı şərhində əsas götürməsi təsadüfi deyil. Bu gün də hələ Azərbaycanda belə hesab edənlər var ki, dini əlaqələrin, dini doğmaların birliyi bizi xoşbəxtliyə qovuşduracaq. Bəlkə də Qulu Məhərrəmli kimi müəlliflər olmasaydı, belə faktlar yaddaşdan silinər, Ocaq Nejadın Şuşada pışnamə olması bizdə xoşbəxtlik illuziyası yaradardı. Amma Qulu Məhərrəmli kimi güzəştə müəlliflər həqiqəti çıpaqlığı ilə ortaya qoyur və İrannın niyyətini açıqlayır ki, (ey Ermənistan, unutmaya ki, biz qan qaradaşyıq. Heç bir dini birlik bizi bir-

birlikdən doğan illuziyalara qapanıb almaqla göstərməyə daha çox meyillidir.

O dövrün siyasi mənzərəsi demək olar ki, hər gün yenilənir. Bəzən arxa planda olan qüvvə sürətlə önə çıxır. Yaxud müəyyən qədər özünü gizləmiş niyyət kəskinliklə təzahür edir. İranda baş verən olaylar min illik dövlətçilik təcrübəsinə malik olan gücə, demək olar ki, əsaslı bir təsir göstərə bilmir. Doğrudur, adamlar istəyirlər ki, Amerikayla münasibətlər yaxşılaşsın. Bu istəyi İrannın yeni prezidenti M.Xatəmi televiziya ilə bəyan edir. Yəni, ABŞ-ı dialoqa çağırır. Bu, əslində İrannın vəziyyəti dəyişməkdən çox əhalinin diqqətini yayındırmaq məqsədi güdür. Belə bir məqamda Qulu Məhərrəmli yeni yazısı ilə çıxış edir və burada Orta Asiyanın azadlığı can atmasını diqqətə çəkir. Məlumdur ki, ipinin üstünə odun yığılmağa sübhə olan (ifadəni Qulu Məhərrəmli işlədir) S.Niyazov deyəsən anlayır ki, Xəzərdən qan iyi yox, daha çox azadlıq iyisi gəlir. Yəni, Türkmənistan iqtisadi azadlığını Xəzər və Azərbaycanla uzlaşdırsa daha çox qazanar. "Türkmənistan odla su arasında" deyəndə elə bu amili nəzərdə tutur. O vaxt Rusiya Avropanın və ABŞ-ın təzyiqi ilə təklənmə mövqeyində qalmışdı. Və belə bir vaxtda Rusiyanın mülayim "Dostlar indi iqtisadi tərəfdaşlara çevrilməlidirlər" şüarının mahiyyətinə varmağa təkcə istəyi yoxdur, həm də buna məcburdur. Qulu Məhərrəmli yanvar ayının xronikasında 20 Yanvar hadisələrini də yada salır. 20 Yanvar hadisələrindən xeyli keçməsinə baxmayaraq, bu hadisə fonunda düşüncə adamı kimi Qulu Məhərrəmli kədarləndirən motiv də var. Demək, Azərbaycanda hələ də "20 Yanvar faciəsinə milli birlik prizmasından deyil, qəhrəmanlıq və qürur yönündən deyil, siyasi platformalardan baxırıq". Və Qulu Mə-

qəşulmaq istəyən ölkələri dənizlər birləşdirir və ayırır. Kim hansı yolla getməyin tərəfdarıdır? Bunu kənar niyyət və maraqların çarpışmasında özünü hiylə edən ölkələr özləri müəyyənləşdirməlidir.

Qulu Məhərrəmlinin "Rusiya: Qafqazda yeni həyəcanlar" məqaləsində Rusiyanın özünün münaqişələrə ocağına çevrilməsi mənzərəsinə görə bilir. Maraqlıdır ki, müəllif Rusiyanın daxilində gedən proseslərə aydınlıq gətirərkən belə bir fikri diqqətə götürməkdən çəkinmir: Rusiya daxili münaqişələrdən yararlanıb və demək, bu yaralanma onun qonşu ölkələrə münasibətinə müəyyən gözənlilməz dəyişikliklər yarada bilər. Xüsusilə, Gürcüstan və Azərbaycan yaralanmış Rusiyadan həmişə ziyan görə bilər. Daha bir yazıda da burada münasibət bildirmək yerinə düşərdi: "Ter-Petrosyanın barışıq toxumları çiçəklənəcəkmi?". 1998-ci ilin 7 fevral tarixində Qulu Məhərrəmli Ermənistandakı vəziyyəti şərh edərkən yazırdı: Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı Ermənistanda barışıq əhvalı seziilir. İndi Yerevanda hamı bu fikirdədir ki, qazanılmış hərbi qələbə öz bəhrəsini verməlidir. Yeni Qarabağın dövlət müstəqilliyi elan olunmalı, Azərbaycan onu tanımalı və bu məsələ sənədlərə təsbit edilməlidir. Yerevanda hər hansı güzəşt bərədə danışımaq milli mənafeyə xeyanət deməkdir. Halbuki hələ Ter-Petrosyan xüsusən hakimiyyətinin son dövrlərində Qarabağ məsələsində münaqişənin halının kompromissiz mümkünsüzlüyünü dərk etmişdi. Bu gün isə təəssüf etmək lazımdır ki, onun erməni milli şüuruna səpmək istədiyi barışıq və sülh toxumları münbit mühitə düşmədiyi üçün təcürə bilmədi. Halbuki eks-prezident ayıq başla belə bəyan edirdi: "Qarabağ məsələsində rəhbərimiz Azərbaycan deyil, dünya birliyinə və biz indi dünya birliyinə meydan oxuyuruq". Lakin Ermənistanda bu həqiqəti dərk olunmur və fikrimizə, daha çox xarici amillərin təsiri altında cəvrlər belə düşüncəni ki, Qarabağ məsələsində güzəştə gəlməli qeyri-mümkündür". Qulu Məhərrəmlinin müşahidələri bu qeydlərdə kifayət qədər reallığı ilə əks olunur. Hətta Ter-Petrosyanın da reallığı meyillənən münasibəti burada görünür.

Tarix göstərdi ki, Ermənistan Azərbaycan həqiqətləri ilə barışmasa da dünya birliyi və aparıcı güc dövrləri Azərbaycan həqiqətlərini müəyyən mənada dərk və qəbul etmişdilər.

Ermənistanda hakimiyyətə gələn qüvvələr Ter-Petrosyanın reallığı əsaslanan uzaqgörənliyini cəfəng ideyalar kimi bir tərəfə atırlar. Amma tarix onu da göstərdi ki, zaman dərğün proses deyil. Köçəryanı iddiaları, Sarkisyanın qəddarlığı Ermənistanı nəzarətdə saxlaya bilmədi. İqtisadi tənəzzül və işğaldan yaranmış eyniyona onların siyasətini iflasa uğradı. Hələ o vaxt Qulu Məhərrəmli bu prosesləri düzgün qavrayıb və sanki 2020-ci ilin sentyabrına yönəlik hədəfi dəqiqliklə (şübhəsiz, bütün siyasi proqnozların hamısı ehtimallardan keçir) göstərdi: "Əlbəttə, bu cəhəmlərdən zərərsiz bir şəkildə təzahür etməsi xeyli dərəcədə Ermənistandakı daxili vəziyyətdən, Rusiyanın hadisələrə müdaxiləsinin miqyasından və ABŞ-ın mövqeyindən çox asılı olacaqdır. Amma bütün hallarda bu gün Azərbaycanda "hərəkətə hazırım" şüarı mənasız sözlərlə birləşməsinə yox, həqiqi vətəndaş və milli həyatiyyətə olan vətənpərvər mövqeyinin nümayişinə çevrilməlidir". Bu artıq müəyyən imkənlərə malik arzulardan ibarətdir. İkinci Qarabağ savaşının 44 günlük Zəfər yürüşü həqiqətən Azərbaycan xalqının mənəvi birliyinin və həm də iqtisadi, hərbi, siyasi toparlanmasının nəticəsi kimi başa çatdı.

Son günlər siyasi şərhçilərin, beynəlxalq icmalçıların sayı çoxdur. Onların çoxunun fikri vəziyyəti dilyəncinin xoşuna gəlsin deyərək sordun o yana keçmir. Qulu Məhərrəmlinin politoloji şərhləri isə publisistik hekayətlər təsiri bağışlayır. Oxucunu düşüncəsinə təsir etmək baxımından xüsusi müəyyənlər kəsb edir. Və zaman-zaman oxunduqca dünyanın siyasi həyatını dərk etmək üçün təsir vasitəsinə çevrilir.

«ZAMANIN RƏNGLƏRİ»

PUBLISİSTİN DÜŞÜNCƏ MÜSTƏVİSİNDƏ

II. "Zaman"a hopmuş zamanın mahiyyəti

3. Arzular və illuziyalar: maraqların çarpışması fonunda

Əgər yerinə düşərsə, belə bir fikri demək üçün Qulu Məhərrəmlinin publisistikası kifayət qədər əsas verir. Publisistika ciddi yaradıcılıq janrıdır. Qulu Məhərrəmli isə bu janrın inkişaf imkanlarını açan, bu janra xüsusi təkan verən bəli müəllif kimi xarakterizə olunmaq imkanındadır. O, publisistik yaradıcılığı siyasi müstəvidə elə mərhələyə qaldırır ki, biz Qulu Məhərrəmlinin siyasi-publisistika janrında xüsusi mərhələ yaratdığını etiraf etməyə məcburuq.

İndi əlimizin altında olan "Zaman" da dərç olunan yazıları izləməklə Azərbaycan üçün dövrün siyasi fonundakı yerini müəyyən edə bilərik. "Yeni il üçün siyasi fantaziya" (6 yanvar 1998), "İrannın ABŞ-a yolu tən-dən başlayır" (10 yanvar 1998), "Orta Asiya azadlığı can atır" (13 yanvar 1998), "Türkmənistan odla su arasında" (17 yanvar 1998) və nəhayət, "20 Yanvar və mənəviyyət haqqında söhbətlər" (20 yanvar 1998), "İrəl, Avropa Şurasına doğru" (24 yanvar 1998), "Dənizlər ayrı salar neft gözləyənləri" (27 yanvar 1998)... görüldüyü kimi bu yazıların hamısı yanvar ayının kardiogramma görüntüləridir. Amma 1997-ci ilin 30 dekabrında sanki ilə yekun üçün "İran hökuməti Ermənistan və Yunanıstanla işləyəcək" yazısı ilə çıxış edib.

Düən mətbuatda xəbər yayıldı ki, İran Xankəndinə yük karvanları göndərir və bu yükün nədən ibarət olduğunu İran və Ermənistan bilir. Rusiya sülhməramlılarının bu yükün nədən ibarət olduğunu

Cox qiymətli şəxsiyyətdir, o dərəcədə qiymətli ki, bunu təyin etməyin özü çətinidir. Jurnalistikanın etim-nəzəri problemləri ilə bağlı əsərləri, eləcə də Azərbaycan dilinin təcrübə məsələlərinə dair tədqiqatları, dərslik və liqətləri qiymətli xəzinədir. Qulu Məhərrəmli ekran-efir dilinə dair samballı arşivdələri ilə dilçiliyimizdə yeni istiqamətin əsasını qoymuşdur.

rimizdən ayra bilməz) illuziyalara uymaq heç bir fayda vermir. Yeri gəlmişkən, Qulu Məhərrəmli bundan sonrakı yazılarında, daha doğrusu, yanvar xronikasında illuziya, arzu, siyasi maraqlar mühiti, niyyətlərin qarşılaşması kimi ifadələri bir neçə dəfə təkrar edir və sanki oxucunu arzu və illuziya müstəvisindən daha acı olan ayaq altını yandıra biləcək qızmış reallıq müstəvisinə çəkir. Söz yox ki, Azərbaycan da bu şübhəli gedişləri yaxşı anlayır, hətta Qulu Məhərrəmlinin təbircinə desək, Afina görüşündə Rusiyanın təmsil olunmaması da onun kənarında olduğunun göstəricisi deyil. Beləliklə, Azərbaycanın reallığı doğru hərəkətlə ətələtdən çıxmaq cəhdi Türkiyə-Azərbaycan, GUAM birliyi kimi, hətta İrannın və Rusiyanın təklidi və müəyyən mənada güc göstəricisi olan siyasi xəttinin qarşısında mübarizə və müstəqillik ezmində olduğunun göstəricisidir. Maraqlı fikirlər sözünü yekunlaşdırır: "Pələng möğür və vıqarlı bir canlıdır. Bu il insanları və millətlər öz həyatiyyətləri və layaqları haqda düşünməlidirlər. Amma bu, təkcə fantaziya olaraq qalmamalıdır". Görünür, müəllif müəyyən qədər kədərli hissələrə də qapılır. Çünki o, hiss edir ki, Azərbaycan xalqı arzulamaq istedadını hü-

Tofiq HACIYEV, akademik

hərrəmlinin faciənin özündən danışımaqdan çox bu faciədən nəticə çıxarmayı tövsiyə etməsi qəbul olundu.

Qulu Məhərrəmli siyasi hadisələrin hərəkətini sanki səhrada ilanın qum üstə sürünməsi kimi müşahidə edir. Ancaq qum üstündə qalan izin arxasınca getmir. O, hadisələrin fəvqində dayana bilir. Sanki düşüncənin elə bir yüksəkliyində dayanır ki, hadisələrin istiqamətini də görə bilir və hadisələrin ilan yolu kimi necə qıvrılaraq dəyişməsinə də müşahidə edir. Ona görə də qapanmış dairə içərisindəki vurnuxmadansa daha geniş arenaya, beynəlxalq idarəetmə mərkəzinə yol açmayı daha üstün bilir. Siyasi şərh ustasının belə bir mövqeyi açıq-aydın görünür: dövrün siyasi mərhələsindən təkcə sivilizasiyalar qarşı-qarşıya gəlir, bu formanın arxasında siyasi maraqlar da fəaldır. Siyasi maraqların kəskinliyi hadisələrə baxışda emosiyalara uymaq yeni zamanın fonunda o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Münasibət ağılların döyüşü fonunda daha çox əhəmiyyət daşıyır. Qulu Məhərrəmli bu düşüncələrini ayrı-ayrı ölkələrin neft və qaz kəmərlərinə münasibəti fonunda izah edir. Neft və qaz kəmərləri Qara dənizdən, yoxsa Aralq dənizindən keçməlidir. Qazaxıstan, Türkmənistan neft kəmərinə